

فصلنامه روستا و توسعه، سال ۱۵، شماره ۳، پاییز ۱۳۹۱، صفحات ۱۵۵-۱۷۶

مسائل اجتماعی صیادان پره و عوامل مؤثر بر آن*

غلامرضا فروهش طهرانی**

تاریخ دریافت: ۱۳۹۱/۳/۱۰ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۱/۱۰/۲

چکیده

مقاله حاضر به شناسایی و تجزیه و تحلیل مسائل اجتماعی صیادان شاغل در تعاونی‌های صید پره در سه استان گلستان، مازندران و گیلان می‌پردازد. بدین منظور، ابتدا با مرور نظریات، نحوه شکل‌گیری مسائل اجتماعی تبیین و در نهایت، مدل تحقیق مشخص شد؛ سپس، متغیرها از طریق مصاحبه با ۵۳ تن از مدیران عامل تعاونی‌ها و ۱۰۶ صیاد سنجیده شدند. یافته‌ها نشان می‌دهد که در ۱۳۸۸، بیمه مهم‌ترین مسئله صیادان و اعضای تعاونی‌های صید پره بوده و بر اساس تحلیل چندمتغیره، این مشکل از متغیرهای نوع کار در شرکت، کیفیت جاده ارتباطی صیدگاه، تعداد فرزندان، سطح تحصیلات رئیس هیئت‌مدیره، سطح تحصیلات مدیر عامل، مدت‌زمان سکونت در محل فعلی زندگی و سرانجام، از سن پاسخ‌گویان تأثیر می‌پذیرد. در مجموع، متغیرهای یاد شده ۴۲ درصد از تغییرات متغیر وابسته - بیمه صیادان - را توضیح می‌دهند.

کلیدواژه‌ها: صیادان پره / مسائل اجتماعی / تعاونی‌های صیادی / صیادان / بیمه.

* مقاله حاضر بر گرفته از طرح پژوهشی با عنوان « بررسی ساختار اجتماعی تعاونی‌های صید پره در سه استان گلستان، گیلان و مازندران » است که در سال ۱۳۸۸ به سفارش سازمان شیلات ایران، توسط موسسه پژوهش‌های برنامه ریزی، اقتصاد کشاورزی و توسعه روستایی به انجام رسیده است.
** عضو هیئت علمی موسسه پژوهش‌های برنامه ریزی، اقتصاد کشاورزی و توسعه روستایی (foruhesh@gmail.com).

طرح مسئله

صیادی از مشاغل رایج در منطقه البرز شمالی (حوزه دریای مازندران) است که تمایز صیادان بر اساس گونه ماهیان از ویژگی‌های آن به‌شمار می‌رود، تمایزی که در ابعاد مختلف از جمله شیوه، فناوری صید و به‌ویژه ارزش اقتصادی متفاوت ماهیان قابل مشاهده است؛ با این همه، شیوه سازمان‌دهی صیادان مشابه است و صید در قالب شرکت‌های تعاونی انجام می‌شود. مرور تاریخچه صید پره حاکی از آن است که به‌دلیل نیاز این شیوه صید به کار جمعی گسترده، از ابتدا صیادان تحت پوشش شرکت‌های پیمانکاری سازمان‌دهی شدند. سپس، در ۱۳۴۲، به‌دنبال رشد تفکر تعاون در کشور (مهاجرانی و عسگری، ۱۳۸۴: ۳۱)، شرکت‌های پیمانکاری صید پره به شرکت‌های تعاونی تبدیل شدند (طالب، ۱۳۷۰: ۲۳؛ شرکت سهامی شیلات ایران، بی‌تا: ۲۶). با آنکه هیچ‌گاه شیوه صید پره تنها شیوه صید ماهیان استخوانی منطقه نبوده اما در مقاطع مختلف و به‌ویژه از اوایل دهه ۱۳۷۰ تاکنون، این شیوه مجاز شناخته شده است (شرکت سهامی شیلات ایران، بی‌تا: ۲۰). همچنین، با توجه به ساختار شغلی و اقتصادی منطقه، صیادی و از جمله صید پره از مشاغل نیمه‌وقت و مکمل مشاغل دیگر و به‌ویژه زراعت محسوب می‌شود (شرکت سهامی شیلات ایران، بی‌تا: ۵۰-۵۱). مجموعه این موارد به بروز مشکلات متعدد برای صیادان شرکت‌های تعاونی انجامیده است، مشکلاتی که با شناخت و تلاش در راستای حل آنها، می‌توان وضعیت معیشتی صیادان را بهبود بخشید. در سال‌های گذشته، برخی پژوهشگران بدین موضوع توجه داشته‌اند، و از آن جمله طالب (۱۳۷۰: ۹۷-۹۸) مهم‌ترین مشکلات تعاونی‌های صید پره در استان مازندران را سرویس ایاب و ذهاب، فقدان انبار، و مزاحمت‌های صیادان دام‌گستر ذکر کرده است.

شایان یادآوری است که در پژوهش‌های اجتماعی، به‌رغم اهمیت متغیر مشکلات، میزان و نحوه توجه بدان تابع مسئله تحقیق بوده و به همین دلیل، در ادبیات تحقیق، مشکلات گاه متغیر اثرگذار و گاه مسئله تحقیق است؛ در متن حاضر، به مشکلات صیادان با رویکرد دوم توجه می‌شود.

چارچوب نظری

در اینجا، نخست، به تعریف مسئله اجتماعی و سپس، با استفاده از نظریات موجود، به تشریح فرایند شکل‌گیری و آثار مسائل اجتماعی می‌پردازیم؛ و سرانجام، متغیرهای تحقیق را معرفی می‌کنیم.

تعریف مسئله اجتماعی

در ادبیات نظری، دو جهت‌گیری متفاوت نسبت به مسئله اجتماعی قابل مشاهده است، به گونه‌ای که در تحلیل مسائل اجتماعی، شماری از دانشمندان ابعاد عینی را ارجح می‌دانند و از ابعاد زیر به مطالعه آن می‌پردازند:

- بررسی عوامل مؤثر در بروز انحرافات در جامعه (جامعه‌شناسی انحرافات)؛
- بررسی شیوه‌های تعامل افراد و گروه‌های متنفذ با گروه‌های تحت نفوذ (روان‌شناسی اجتماعی)؛
- اولویت ساخت اجتماعی به‌مثابه عامل اصلی بروز کنش‌های مختلف در جامعه (مانند توجه به فقر و بررسی آن در ارتباط با سیاست‌های کلان اقتصادی) (Beeghley, 1993: 607؛ آتیزن، ۱۳۶۷: ۴۱۱؛ لوزیک، ۱۳۸۳: ۲۹).

در مقابل، نظریاتی هم هست که روی نقش عوامل ذهنی مانند آگاهی و تفسیر ذهنی کنشگران تأکید ویژه دارد (لوزیک، ۱۳۸۳: ۳۲). از این دیدگاه، مسئله اجتماعی لزوماً آن چیزی نیست که شاخص‌ها و داده‌های رسمی نشان می‌دهند، بلکه پدیده‌ای است که مردم نسبت بدان واکنش نشان داده، ابراز وجود می‌کنند.

اما علی‌رغم تفاوت گفته‌شده، در تعریف هر دو گروه از «مسئله اجتماعی»، عناصری مشترک وجود دارد که در ادامه، بدان اشاره می‌شود:

- از نظر زمانی، اولین عنصر مورد تأکید در تعریف مسئله اجتماعی «ناهماهنگی و تعارض کنش‌ها با هنجارهای اجتماعی» بود (میرزایی، ۱۳۸۰: ۱۲-۱۳).

- اما به تدریج در تعاریف بعدی، نقش ادراک و عناصر ذهنی کنشگران برجسته‌تر شد، به گونه‌ای که بیگلی مسئله اجتماعی را با توجه به دو عنصر وجود «شرایط ناراحت‌کننده و مضر برای تعداد کثیری از افراد» و «تمایل به بهبود و حل آن» تعریف می‌کند (Beeghley, 1993: 605). در همین چارچوب، هورتون و لزلی^(۱)، علاوه بر این عناصر، روی آگاهی نسبت به «مسئول یا مسئولان حل مسئله» نیز تأکید می‌کنند (ناطق‌پور، ۱۳۸۰: ۶۸). همچنین، لوزیک در چارچوب دیدگاه سازه‌گرایی اجتماعی^(۲)، مسئله اجتماعی را دربرگیرنده عناصر زیر می‌داند:
 - ۱- ادراک کنشگران از وجود پدیده‌ای رنج‌آور، اشتباه و آسیب‌زا، و نارضایتی از آن؛
 - ۲- گسترش شیوع آن پدیده؛
 - ۳- ضرورت تغییر و بهبود شرایط؛ و
 - ۴- منطقی بودن تغییر در شرایط موجود (لوزیک، ۱۳۸۳: ۲۳-۲۵).
- هرچند، ظاهراً تعریف مسئله اجتماعی بر اساس نظریه سازه‌گرایی اجتماعی قابل قبول‌تر است، اما استفاده از متغیر نارضایتی در قالب یکی از عناصر تعریف این مفهوم صحیح به نظر نمی‌رسد؛ زیرا تعریف را با مشکل این همان‌گویی مواجه می‌سازد و همچنین، تحلیل نظری مفاهیم نشان می‌دهد که باید متغیر نارضایتی را از عوامل مؤثر در شکل‌گیری مسائل اجتماعی تلقی کرد. از این‌رو، بنا به تعاریف ارائه‌شده، مسئله اجتماعی عبارت است از وضعیتی که کنشگران آن را نادرست و مشکل‌زا و نیز علی‌رغم گسترده بودن، قابل تغییر می‌دانند. در نتیجه، مسائل اجتماعی گونه‌ای سازه به‌شمار می‌روند؛ زیرا با وجود نقش تعیین‌کننده شرایط عینی، این برداشتها و انتظارات افراد است که یک پدیده را به مسئله اجتماعی تبدیل می‌کند. دشواری شناسایی مسائل اجتماعی نیز ناشی از همین نکته است؛ زیرا:
 - اغلب، مسائل اجتماعی یک گروه از نظر سایر گروه‌ها فاقد اهمیت تلقی می‌شود؛
 - با گذشت زمان، قلمرو مسائل اجتماعی تغییر کرده، گسترده‌تر یا محدودتر می‌شود؛ و

- در عرصه سیاسی، گاه از برچسب مسائل اجتماعی به منظور توجیه اعمال، کنترل و ایجاد محدودیت در رقابت‌های سیاسی استفاده می‌شود (Abercrombie et al., 1984: 198).

از سوی دیگر، به دلیل کاربرد یکسان دو اصطلاح «مشکلات» و «مسائل» اجتماعی، در متن حاضر، این دو به یک معنی به کار رفته‌اند.

نظریات

چنان‌که پیش از این گفته شد، مسئله اجتماعی وضعیتی تعریف شده که از نظر کنشگران، نادرست، مشکل‌زا، شایع و در عین حال، قابل تغییر است. اکنون به شرایط پیدایش مسائل اجتماعی و پیامدهای آن می‌پردازیم.

بر اساس نظریات، اولین و نزدیک‌ترین عامل مؤثر در شکل‌گیری مسائل اجتماعی احساس ناکامی افراد یا گروه‌های اجتماعی است. بر اساس نظریه نیازها، بروز ناکامی بیش از هر چیز از اختلال در جریان ارضای نیازها تأثیر می‌پذیرد (رفیع‌پور، ۱۳۷۸: ۸). شکل‌گیری و ارضای نیازها متأثر از عوامل اجتماعی است (ماسلو، ۱۳۶۷: ۵۵؛ مالدینوفسکی، ۱۳۷۹: ۶۲؛ رفیع‌پور، ۱۳۷۸: ۵۲؛ Abercrombie et al., 1984: 142؛ Townsend, 1996: 47؛ Springborg, 1993: 414).

بنابراین، اختلال در روابط میان عناصر اجتماعی (از جمله گروه‌ها و سازمان‌ها) شرایطی را به وجود می‌آورد که در نهایت، منجر به شکل‌گیری مسائل اجتماعی متعدد می‌شود. در این میان، نقش متغیر آگاهی غیرقابل انکار است؛ زیرا بدون دخالت آن، امکان شکل‌گیری مسائل اجتماعی به وجود نمی‌آید. پس، مشاهده می‌شود که در شکل‌گیری مسائل اجتماعی، هم عنصر عینی (اختلال در ارضای نیازها) و هم عنصر ذهنی یا آگاهی دخیل است (رفیع‌پور، ۱۳۶۴: ۲۹۴). هرچند، این آگاهی از راه‌های متعدد کسب می‌شود، اما بدون تردید مهم‌ترین مجرای کسب آن میزان استفاده از رسانه‌های گروهی و نیز ارتباط با کسانی است که خبره شناخته می‌شوند (رفیع‌پور، ۱۳۷۸: ۱۳۳؛

Runciman, 1988: 70؛ اتکینسون، ۱۳۷۳: ۴۰۷). باید توجه داشت که این آگاهی دو

جنبه اساسی زیر را شامل می‌شود:

۱- آگاهی نسبت به عدم ارضای نیازهای خود؛ و

۲- آگاهی نسبت به شرایط، امکانات و ابزارهای لازم برای رفع آنها.

در اینجا، این سؤال پیش می‌آید که «در چه شرایطی روابط میان این عناصر اجتماعی مختل می‌شود؟». مطابق نظریات جامعه‌شناختی (از جمله نظریه تالکوت پارسونز^(۳))، اجتماعات انسانی در طول زمان بسط و گسترش می‌یابند و چنین روندی به ضرورت تفکیک نقش‌ها و تنظیم مجدد آنها در چارچوب نهادهای جدید می‌انجامد؛ در نتیجه، سازمان‌هایی به وجود می‌آیند که وظیفه آنها تنظیم و ایفای وظایف اجتماعی جدید است. بنابراین، به تدریج، جامعه از اجزای متعدد و هماهنگ برخوردار می‌شود که با همکاری متقابل به نیازهای اجتماعی پاسخ می‌دهند (مشابه چرخ‌دنده‌های ساعت یا ماشین)؛ به همین دلیل، سازمان‌ها (از جمله خرده‌نظام‌ها و نهادها) دارای کارکرد تلقی می‌شوند (ریتزر، ۱۳۷۳: ۱۴۱-۱۴۴؛ موسایی و احمدی، ۱۳۸۷: ۱۰۲). البته همکاری سازمان‌ها مستلزم وجود و مهم‌تر از آن، رعایت هنجار و قواعد پذیرفته‌شده است. در نتیجه، میزان هماهنگی و همکاری متقابل سازمان‌ها اثر مستقیم بر کارایی کل نظام اجتماعی دارد. بنابراین، اختلال روابط نهادی و سازمانی، با کاهش هماهنگی و همکاری متقابل آنها، منجر به ناکارآمدی هر کدام و در نهایت، کل نظام اجتماعی می‌شود (موسایی و احمدی، ۱۳۸۷: ۱۰۵). در اینجا، لازم است به نوع روابط میان سازمان‌ها و نهادها توجه شود. بر اساس نظریه بلاو^(۴)، نوع رابطه عناصر درگیر در کنش‌های متقابل تابع میزان دسترسی آنها به منابع اجتماعی است؛ به تعبیر بهتر، جایگاه اجتماعی بر نوع رابطه اجتماعی تأثیر می‌گذارد (ریتزر، ۱۳۷۳: ۴۳۵؛ چلبی، ۱۳۷۵: ۲۰۵؛ توسلی، ۱۳۶۹: ۴۱۹). بنابراین، همان‌طور که در روابط بین‌فردی، میزان دسترسی به مواهب ارزشمند اجتماعی منجر به شکل‌گیری روابط نامتعادل می‌شود، در روابط میان سازمان‌ها نیز این وضعیت صادق است. از این رو، با در نظر گرفتن میزان دسترسی سازمان‌ها به منابع

اجتماعی، طیفی از سازمان‌ها- از قدرتمند تا ضعیف- قابل مشاهده است، ضمن آنکه توزیع نابرابر منابع ارزشمند اجتماعی از جمله متغیرهای کلیدی است که زمینه بروز کشاکش‌های اجتماعی را تبیین می‌کند (ریتزر، ۱۳۷۳: ۱۶۵؛ Turner, 1998: 179).

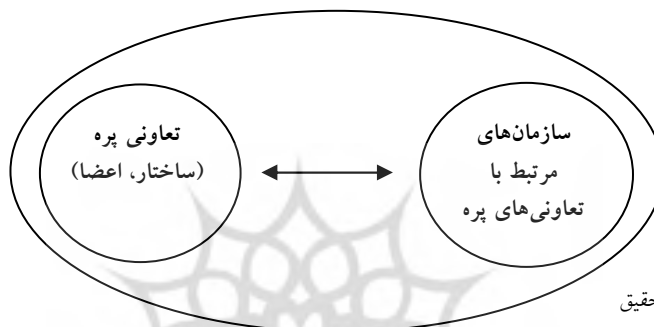
با استفاده از نظریه بلاو، جایگاه اجتماعی هر سازمان را می‌توان تابعی از نقش و اهمیت آن در نظام تقسیم کار اجتماعی دانست که به نوبه خود از میزان قدرت اقتصادی و نیز میزان دریافت حمایت سیاسی- حقوقی آن سازمان تأثیر می‌پذیرد. از آنجا که ادامه حیات سازمان‌ها منوط به ایفای وظایفی مشخص است، انتظار می‌رود که پس از بروز اختلال در روابط بین‌سازمانی، هم‌زمان دو جریان موازی شکل گیرد: در درجه نخست، در سطح کلان، میزان فشار به‌منظور دخالت و اعمال قدرت برای حل مشکل تعامل میان سازمان‌ها افزایش می‌یابد؛ و در سطوح میانی و خرد، تمایل به استفاده از راه‌ها و شیوه‌های جایگزین شدت می‌یابد. از آنجا که نتیجه هر دو فرایند جایگزینی هنجارهای خاص به‌جای هنجارهای عام است، احتمال تضعیف نظام اجتماعی نیز افزایش می‌یابد؛ زیرا همان‌طور که اشاره شد، به‌طور معمول، میزان اعمال قدرت در حل تعارضات متناسب با جایگاه سازمان‌هاست؛ این شیوه ناتوان از حل گره‌های ارتباطی است و به تدریج، ساختار غیررسمی روابط بین‌سازمانی شکل می‌گیرد. همچنین، رواج شیوه‌های جایگزین به مفهوم ناتوانی قواعد و هنجارهای اجتماعی در حل مسائل است و در نتیجه، از یک سو، ساختار روابط بین‌سازمانی تضعیف و از سوی دیگر، روابط و ضوابط غیررسمی جایگزین روابط و ضوابط پذیرفته‌شده می‌شود (رفیع‌پور، ۱۳۷۸: ۸۲).

در سطور بالا، روند شکل‌گیری و عوارض مسائل اجتماعی تشریح و زاویه دید نسبت بدان مشخص شد. بدیهی است سنجش مسائل اجتماعی یک گروه اجتماعی خاص، علاوه بر نگاه نظری، مستلزم تعریف مدلی است که مطابق آن، اطلاعات مورد نیاز جمع‌آوری و تجزیه و تحلیل شود؛ باید این مدل توانایی پوشش متغیرهای مختلف زیر را داشته باشد:

- ۱- با توجه به واحد تحلیل داده‌ها، اولین گروه از متغیرها شامل خصوصیات فردی پاسخ‌گویان (مانند سن، جنس، وضعیت تأهل، بعد خانوار، و تحصیلات) است. از آنجا که این متغیرها باعث تمایز بین جمعیت تحقیق می‌شوند، با آن دسته از متغیرها که باعث تغییر شرایط می‌شوند، تفاوت دارند و از این‌رو، نمی‌توان آنها را عوامل مؤثر تلقی کرد. در عین حال، میزان تغییر شرایط توسط متغیرهای مذکور نشان داده می‌شود. بنابراین، این دسته از متغیرها خصلت انعکاسی دارند و محقق از طریق آنها به تحلیل بازتاب شرایط و آثار گوناگون می‌پردازد (مقایسه شود با اینگلهارت، ۱۳۷۳: ۸۳-۱۱۱؛ ۱۹۸۶: ۲). (Burger et al., 1986). از آنجا که تحلیل وضعیت تعاونی‌ها مستلزم کسب اطلاعات در مورد اعضای آنهاست، اغلب محققان (صرف نظر از مسئله و اهداف پژوهش خود) بخشی مهم از کار خود را به سنجش آنها اختصاص داده‌اند (از جمله طالب، ۱۳۷۰؛ عبداللهی، ۱۳۷۷؛ حیدرپور توتکله و همکاران، ۱۳۸۷؛ سعدی، ۱۳۸۶؛ دانشور کاخکی و همکاران، ۱۳۸۸؛ نکویی و همکاران، ۱۳۸۸؛ سیفی خداهشهری، ۱۳۸۸؛ لطیفیان، ۱۳۸۵؛ صابونچی و همکاران، ۱۳۸۸؛ موسایی و احمدی، ۱۳۸۷).
- ۲- از سوی دیگر، اعضای تعاونی در شبکه‌ای از کنش‌های متقابل اجتماعی قرار دارند. به همین دلیل، دایره روابط اجتماعی آنها (چلبی، ۱۳۸۵: ۶۵) با توجه به مؤلفه‌هایی چون محل زندگی، وضعیت رفاهی، میزان دسترسی به امکانات، و میزان استفاده از وسایل ارتباط جمعی توجه شده است.
- ۳- دسته‌ای دیگر از متغیرها خصوصیات تعاونی‌های صید پره را می‌سنجد. این دسته شامل مواردی چون سابقه فعالیت تعاونی، تعداد اعضای آنها، خصوصیات مدیر و اعضای هیئت مدیره است.
- ۴- آخرین گروه متغیرها نوع و میزان ارتباط تعاونی‌های صید پره با سازمان‌های دیگر را می‌سنجد، از جمله نوع و تعداد سازمان‌ها، نوع رابطه و میزان ارتباط با آنها. در نهایت، برای نظم بخشیدن به متغیرها و عوامل مختلف تحقیق، از مدل بین‌سیستمی چین - آبرشت^(۵) استفاده شد؛ زیرا این مدل از یک سو امکان بررسی

روابط متقابل متغیرهای مذکور را فراهم می‌سازد و از سوی دیگر، محقق می‌تواند در چارچوب آن، متغیرها را درون سه نظام تعاونی، سازمان‌های مرتبط (از جمله شیلات، بانک‌ها، و بیمه)، و نظام کلان اجتماعی تعریف کند (رفیع‌پور، ۱۳۷۲: ۲۳-۲۴).

نظام کلان اجتماعی

منبع: گزارش تحقیق

نمودار ۱- مدل بین‌سیستمی

روش تحقیق

همان‌طور که در بخش نظری توضیح داده شد، عوامل متعدد در بروز و ظهور مسائل اجتماعی مؤثرند؛ و به همین دلیل، اطلاعات در دو سطح تعاونی و اعضا جمع‌آوری شده است.

جمعیت تحقیق و نحوه انتخاب نمونه‌ها

در ۱۳۸۶، تعداد ۱۳۱ تعاونی پره در استان‌های حاشیه دریای مازندران فعال بودند که از آن میان، ۵۹ تعاونی (۴۵ درصد) در استان گیلان، ۵۳ تعاونی (۴۱ درصد) در استان مازندران، و نوزده تعاونی (۱۴/۵ درصد) نیز در استان گلستان فعالیت می‌کردند. میانگین تعداد اعضای تعاونی‌های پره در هر سه استان مشابه و در نتیجه، این رده‌بندی در ارتباط با تعداد اعضا هم قابل مشاهده است. واحد آماری پایه تحقیق تعاونی‌های پره فعال و واحد تحلیل نیز اعضای تعاونی‌هاست. برای جمع‌آوری اطلاعات، نمونه‌ها براساس ترکیبی از روش‌های سهمی، چندمرحله‌ای و تصادفی نظام‌مند انتخاب شدند؛ زیرا:

- ۱- توزیع تعاونی‌ها در سطح شهرستان‌ها نشان‌دهنده وابستگی فعالیت آنها به صیدگاه است، به گونه‌ای که تعاونی‌های استان گلستان تنها در شهرستان بندر ترکمن متمرکزند، در حالی که در استان‌های گیلان و مازندران، تعاونی‌ها در شهرستان‌های ساحلی توزیع شده‌اند؛
 - ۲- پراکنش تعداد تعاونی‌ها در منطقه یکسان نیست؛
 - ۳- پراکنش تعداد اعضای تعاونی‌ها متفاوت است؛ و
 - ۴- از نظر میزان صید (به‌مثابه مهم‌ترین متغیر اقتصادی)، میان تعاونی‌ها واریانس قابل ملاحظه وجود دارد.
- در نتیجه، برای انتخاب تعاونی‌های نمونه، از معیارهای زیر استفاده شد:
- الف- تعداد تعاونی هر استان (سهم هر استان)؛
 - ب- سهم هر شهرستان؛
 - ج- در نظر گرفتن عوامل مربوط به میزان تولید، تعداد اعضا، و سابقه تأسیس؛ و
 - د- پوشش جغرافیایی مناسب.
- پس از انتخاب تعاونی‌ها، صیادان بر اساس روش تصادفی نظام‌مند انتخاب شدند. هرچند، به دلیل محدودیت‌های مالی و پشتیبانی، بررسی همه تعاونی‌ها میسر نبود، اما تلاش شد تا نمونه‌ها واریانس جمعیت تحقیق را نمایندگی کنند. از این‌رو، انتخاب تعاونی‌ها بر اساس ضوابط زیر صورت گرفت:
- ۱- برای انجام محاسبات آماری، از مجموع تعاونی‌های فعال، حداقل پنجاه تعاونی به صورت جامعه نمونه انتخاب شدند، که این تعداد بیش از ۳۸ درصد از کل تعاونی‌هاست.
 - ۲- با توجه به نقش پایه شهرستان در برنامه‌ریزی‌های شیلات، شهرستان‌های دارای یک یا دو تعاونی فعال نیز انتخاب شدند.
 - ۳- در شهرستان‌های دارای سه و یا چهار تعاونی فعال پره، با در نظر گرفتن تنوع آنها از نظر میزان صید، تعداد اعضا و سابقه، دو تعاونی به صورت نمونه انتخاب شدند.

۴- در شهرستان‌های دارای پنج تعاونی فعال و بیشتر، با در نظر گرفتن تنوع تعاونی‌ها از نظر میزان صید، تعداد اعضا، سابقه تأسیس و پراکنش جغرافیایی، یک‌سوم آنها به صورت نمونه انتخاب شدند (جدول ۱).
 البته با توجه به پراکندگی زیاد تعاونی‌های استان مازندران، تعداد بیشتری از نمونه‌ها بدین استان اختصاص یافت. بر این مبنای، در مجموع، ۵۳ پرسشنامه تعاونی و ۱۰۶ پرسشنامه عضو تعاونی تکمیل شدند.

جدول ۱- مقایسه تعداد تعاونی‌ها و اعضای آنها با تعداد منتخب به تفکیک استان

استان	تعداد تعاونی پره		متوسط تعداد اعضا		تعداد تعاونی نمونه		صیادان نمونه
	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	
گلستان	۱۹	۱۳/۷	۸	۱۵/۱	۱۶	۱۵	۱۵
گیلان	۵۹	۴۹	۲۱	۳۹/۶	۴۲	۴۰	۴۰
مازندران	۵۳	۳۷/۲	۲۴	۴۵/۳	۴۸	۴۵	۴۵
جمع	۱۳۱	۱۰۰	۵۳	۱۰۰	۱۰۶	۱۰۰	۱۰۰

منبع: یافته‌های تحقیق

یافته‌ها

در این قسمت، ابتدا به طور مختصر، توصیف یافته‌ها و سپس، تحلیل و نتیجه‌گیری‌ها ارائه می‌شوند.

خصوصیات فردی

متوسط سن پاسخ‌گویان ۴۵ سال است و به طور متوسط، تا پایه دوم راهنمایی درس خوانده‌اند. از آنجا که صید و به‌ویژه صید پره شغلی مردانه است، همه پاسخ‌گویان مرد و متأهل و به طور متوسط، دارای سه فرزند بوده، دو تن از آنها با والدین خود زندگی می‌کنند. در خانواده پاسخ‌گویان، شغل صیادی سابقه داشته و پدر اغلب آنها صیاد بوده است (۸۵ درصد). از آنجا که صید پره شغل مکمل محسوب می‌شود، پس از پایان فصل صید، صیادان به مشاغل دیگر خود به‌ویژه کشاورزی و یا کارگری

(ساختمانی و مانند آن) می‌پردازند. بنابراین، قابل تصور است که اغلب آنها ساکن روستا باشند (۶۷ درصد). یافته‌های تحقیق نشان‌دهنده سابقه طولانی اقامت پاسخ‌گویان در محل سکونت فعلی آنهاست؛ متوسط سابقه کار اعضای شرکت‌های تعاونی منتخب ۱۵/۵ سال است؛ به‌طور متوسط، پاسخ‌گویان با سیزده نفر از اعضای شرکت رفت‌وآمد خانوادگی و با نه تن نسبت فامیلی دارند و با شش تن نیز همسایه‌اند؛ متوسط اوقات فراغت روزانه پاسخ‌گویان سه ساعت و ۲۵ دقیقه است که در این مدت، اغلب به تماشای تلویزیون، استراحت، کارهای سرگرمی و مانند آن می‌پردازند؛ همچنین، از نظر رسته شغلی، اغلب پاسخ‌گویان در گروه صیادان قرار دارند (۲۶/۹ درصد) که وظیفه اصلی آنها کشیدن تور از دریا به ساحل است.

بر اساس یافته‌های پژوهش، به‌طور متوسط، شرکت‌های تعاونی منتخب ۲۵ سال سابقه فعالیت دارند و تعداد اعضای آنها ۶۹ نفر است. هرچند، تعداد اعضای تعاونی‌ها به تدریج طی سال‌های اخیر کاهش یافته، اما اعضای تعاونی‌های استان گلستان کمتر از دو استان دیگر است (مقایسه شود با طالب، ۱۳۷۰: ۳۸؛ و طالب، ۱۳۷۲: ۲۳).

جدول ۲- آماره‌ها

ردیف	متغیرها	آماره‌ها	
		میانگین	انحراف معیار
۱	سن پاسخ‌گو (n=۱۰۵)	۴۵/۸۸	۱۰/۸۸
۲	میزان سواد پاسخ‌گو (n=۱۰۵)	۷/۴۱	۳/۸
۳	میزان سواد همسر (n=۱۰۱)	۵/۲۰	۳/۸
۴	مدت زمان کار در شرکت به سال (n=۱۰۶)	۱۵/۵۴	۸/۱
۵	تعداد فرزندان (n=۱۰۳)	۳/۱۲	۱/۷
۶	تعداد فرزندان که با پاسخ‌گو زندگی می‌کنند (n=۹۸)	۲/۳۱	۱/۱
۷	مدت اقامت در محل (به سال) (n=۱۰۴)	۴۲/۱۶	۱۳
۸	اوقات فراغت روزانه (به ساعت و دقیقه) (n=۱۰۱)	۳:۲۵	۲/۵
۹	رفت و آمد خانوادگی با اعضای تعاونی (n=۹۱)	۱۳/۴۸	۱۱/۱
۱۰	نسبت فامیلی با اعضای تعاونی (n=۸۳)	۹/۶	۱۰/۶
۱۱	همسایگی با اعضای تعاونی (n=۸۹)	۶/۷	۱۰/۱
۱۲	سابقه تعاونی (n=۵۳)	۲۵/۳	۱۳/۱
۱۳	تعداد اعضا (n=۵۳)	۶۹	۱۸/۶
۱۴	تعداد اعضا در زمان تأسیس (n=۵۳)	۷۸	۲۶/۶
۱۵	تعداد اعضای فعال (n=۵۳)	۶۱	۲۰/۱
۱۶	تعداد اعضای بومی (n=۴۹)	۶۱/۶	۲۳/۶
۱۷	تعداد اعضای بومی در هنگام تأسیس (n=۴۶)	۶۶/۶	۲۵/۴
۱۸	تعداد اعضای غیربومی (n=۳۲)	۳۵/۴	۳۳/۵
۱۹	تعداد اعضای غیربومی در هنگام تأسیس (n=۲۲)	۴۷/۷	۴۰/۵
۲۰	تعداد اعضای هیئت مدیره (n=۵۲)	۳/۵	۱/۵
۲۱	مدیرعامل (n=۵۳)	۴۳/۷	۸/۳
	رئیس هیئت مدیره (n=۵۱)	۴۸	۹/۳
۲۲	مدیرعامل (n=۵۳)	۱۳/۵	۵/۵
	رئیس هیئت مدیره (n=۵۲)	۱۶/۱	۶/۱
۲۳	مدیرعامل (n=۵۳)	۵/۵	۴/۴
	رئیس هیئت مدیره (n=۵۲)	۵/۸	۴/۹
۲۴	مدیرعامل (n=۵۱)	۱۰/۳	۲/۸
	رئیس هیئت مدیره (n=۵۱)	۸/۲	۳/۲

منبع: یافته‌های تحقیق

از آنجا که میزان فعالیت اعضای تعاونی‌ها یکسان نیست، معمولاً تعداد اعضای فعال کمتر از تعداد کل اعضاست؛ و بر اساس اطلاعات به دست آمده، به طور متوسط، هر شرکت ۶۱ عضو فعال دارد. مسئله دیگر تعاونی‌ها ترکیب اعضای آنهاست؛ بر اساس مستندات موجود، شرکت‌های صید پره در ابتدا از صیادان و کارگران ساکن مناطق همجوار و به ویژه شهرستان خلخال استفاده می‌کردند (طالب، ۱۳۷۰، ج ۱: ۷۶؛ شرکت سهامی شیلات ایران [بی‌تا]: ۳۷-۳۸). در شرایط کنونی، تعداد اعضای غیربومی شرکت‌ها کاهش یافته و به طور متوسط، به ۳۵/۴ نفر رسیده است.

متوسط تعداد اعضای هیئت مدیره شرکت‌های منتخب - صرف نظر از مدیرعامل و رئیس هیئت مدیره - چهار نفر است. میانگین سن مدیران عامل شرکت‌ها نزدیک به ۴۴ سال (۴۳/۷) و رؤسای هیئت مدیره ۴۸ سال بوده که نشان‌دهنده جوان‌تر بودن مدیران عامل نسبت به رؤسای هیئت مدیره است؛ این تفاوت سنی احتمالاً ناشی از تمایل اعضا در انتخاب افراد باتجربه‌تر به عنوان رئیس هیئت مدیره شرکت است. از سوی دیگر، متوسط سابقه کار مدیران عامل نزدیک به چهارده سال و رؤسای هیئت مدیره نیز شانزده سال است، که این تفاوت در گزارش طالب نیز مشاهده می‌شود (طالب، ۱۳۷۰: ۶۰ و ۶۲؛ و طالب، ۱۳۷۲: ۳۶ و ۳۸). در مجموع، مدیران عامل و رؤسای هیئت مدیره شرکت‌ها بیش از پنج سال است که در این سمت فعالیت می‌کنند. در عین حال، سطح تحصیلات مدیران عامل اندکی بیش از رؤسای هیئت مدیره است، چرا که آنها به طور متوسط تا پایه سوم دبیرستان درس خوانده‌اند؛ و در مقابل، رؤسای هیئت مدیره تا پایه سوم راهنمایی تحصیل کرده‌اند. در مقایسه با گزارش طالب (۱۳۷۰: ۵۸؛ ۱۳۷۲: ۲۸)، میزان و سطح سواد مدیران عامل شرکت‌ها افزایش یافته است.

مسائل و مشکلات صیادان پره

پیش از ارائه جزئیات مشکلات، یادآوری دو نکته لازم به نظر می‌رسد:

۱- شیوه اولویت‌بندی مشکلات از دغدغه‌های اصلی پژوهش‌هایی از این دست است

- که بدین منظور، تاکنون از دو شیوه وزن‌دهی (رفیع‌پور، ۱۳۶۴: ۳۹۳) و یا مقایسه فراوانی نسبی موارد استفاده شده و البته در پژوهش حاضر نیز شیوه وزن‌دهی مناسب‌تر تشخیص داده شده است. در این شیوه، فراوانی هر اولویت بر عدد اولویت تقسیم و در نهایت، حاصل آن با دیگر موارد جمع می‌شود؛ و
- ۲- نکته قابل ذکر دیگر مربوط به تعداد مشکلات ابراز شده از سوی پاسخ‌گویان است که در پژوهش رفیع‌پور (۱۳۶۴: ۲۸۸)، از همین متغیر در قالب معرف سطح نیازمندی افراد استفاده شده اما پژوهش حاضر آن را به‌کار نبرده است؛ زیرا در تحلیل یافته‌ها، رابطه معنی‌دار با سایر متغیرها نداشت.
- با این همه، تنها یادآور می‌شود که در پژوهش حاضر، هر پاسخ‌گو به‌طور متوسط به سه مورد به‌عنوان مهم‌ترین مشکلات خود اشاره داشته است؛ این مشکلات شامل موارد زیر می‌شود:
- ۱- بیمه؛ که مهم‌ترین مشکل صیادان پره است و آنها از وضعیت بیمه بسیار ناراضی‌اند. مقایسه امتیاز این مشکل با موارد بعدی نشان‌دهنده اولویت بالای آن برای صیادان است. مشکل بیمه مؤلفه‌های زیر را دربرمی‌گیرد:
- ۱-۱- در درجه نخست، پاسخ‌گویان در قالب مشکل بیمه به ناکارآمدی آن اشاره می‌کنند؛ زیرا در شرایط فعلی، بیمه تنها فصل صید را پوشش می‌دهد و پس از پایان فصل صید، مزایای بیمه برای صیادان قابل استفاده نیست؛
- ۱-۲- صیادان بر این باورند که در شرایط کنونی، بیش از درآمد خود حق بیمه می‌پردازند؛ و سرانجام،
- ۱-۳- صیادان، با اشاره به سختی کار و احتمال زیاد ابتلا به انواع بیماری‌ها، معتقدند که سختی کار و کاهش سن بازنشستگی در بیمه صیادان مد نظر قرار نگرفته است.
- ۲- کاهش صید؛ که کاهش درآمد صیادان را در پی دارد. به نظر پاسخ‌گویان، این مشکل، از یک سو، از آلودگی آب رودخانه‌ها و کاهش ماهی و از سوی دیگر، از محدودیت زمان صید تأثیر می‌پذیرد.

- ۳- جایگاه صید؛ که در این زمینه، صیادان به ابعاد زیر اشاره می‌کنند:
- ۳-۱- مالکیت جایگاه صید، وجود معارض برای صیدگاه، تعرض سازمان‌های دولتی و نظامی به حریم صیدگاه؛
- ۳-۲- تراکم شرکت‌های صید پره در یک منطقه؛ و
- ۳-۳- کمبود امکانات رفاهی و بهداشتی جایگاه صید از جمله نبود آب سالم و بهداشتی، برق و جاده.
- ۴- حضور صیادان دام‌گستر و صید غیرمجاز در منطقه.
- ۵- کمبود و گرانی وسایل و ادوات صید.

جدول ۳- نوع و اولویت مشکلات صیادان عضو تعاونی‌های پره

امتیاز	اولویت				ابراز نشده		مشکلات
	چهارم	سوم	دوم	اول			
۸۱/۸۳	۲	۱	۱۰	۷۶	۱۷	فراوانی	بیمه صیادان (کل)
	۱/۹	۰/۹	۹/۴	۷۱/۷	۱۶	درصد	
۲۴/۸	۵	۱۱	۱۴	۱۳	۶۳	فراوانی	کاهش صید و درآمد به دلیل آلودگی آب
	۴/۷	۱۰/۴	۱۳/۲	۱۲/۳	۵۹/۴	درصد	
۲۳/۳۳	۴	۱۰	۱۴	۱۲	۶۶	فراوانی	مشکل جایگاه صید (کل)
	۳/۸	۹/۴	۱۳/۲	۱۱/۳	۶۲/۳	درصد	
۲۲/۲	۴	۱۱	۲۳	۶	۶۲	فراوانی	صیادان دام‌گستر و آزاد و صید بی‌رویه
	۳/۷	۱۰/۴	۲۱/۷	۵/۷	۵۸/۵	درصد	
۱۴	۲	۹	۱۳	۴	۷۸	فراوانی	گرانی و کمبود وسایل و ادوات صید
	۱/۸	۸/۵	۱۲/۳	۳/۸	۷۳/۶	درصد	

منبع: یافته‌های تحقیق

همان‌طور که ملاحظه می‌شود، از نظر صیادان، مشکل بیمه مهم‌ترین مسئله آنهاست که البته در ادامه، نتایج تحلیل آماری این مشکل نیز ارائه می‌شود. اما شایان یادآوری است که در ابتدا، برای تحلیل آماری، تغییراتی به شرح زیر در داده‌ها اعمال شده است:

- از آنجا که میزان فراوانی اولویت چهارم کم بود، این اولویت با اولویت سوم ترکیب شد؛ و
 - سپس، کد اولویت‌ها معکوس شد (اولویت اول کد ۳ و اولویت سوم کد ۱).
- آنگاه روابط همبستگی و سپس، آزمون چندمتغیره مشکل بیمه صیادان با متغیرهای مستقل محاسبه شد که برای جلوگیری از طولانی شدن مطلب، تنها نتایج آزمون چندمتغیره ارائه می‌شود. نخست، متذکر می‌شود که با توجه به سطح سنجش متغیر وابسته (بیمه صیادان)، از رگرسیون چندمتغیره مخصوص سطح سنجش ترتیبی استفاده و هفت متغیر بدین شرح وارد معادله شد: نوع کار در شرکت، کیفیت جاده ارتباطی، تعداد فرزندان، سطح تحصیلات رئیس هیئت مدیره و مدیر عامل شرکت، مدت زمان سکونت در محل فعلی، و سن پاسخ‌گویان. در نهایت، متغیرهای یاد شده ۴۲ درصد تغییرات در متغیر وابسته را توضیح دادند.

جدول ۴- نتایج تحلیل چندمتغیره مشکل بیمه صیادان

آزمون‌ها					متغیرهای مستقل
ضریب بتا	انحراف استاندارد	درجه آزادی	آزمون F	سطح معنی‌داری	
۰/۵۳۵	۰/۱۳۳	۱۱	۱۶/۲۵۳	+++	نوع کار در شرکت
۰/۴۱۳	۰/۱۴۸	۳	۷/۸۱۳	+++	کیفیت جاده ارتباطی
-۰/۳۵۶	۰/۱۶۱	۱	۴/۸۷۳	++	تعداد فرزندان
-۰/۳۶۶	۰/۱۷۱	۱	۴/۵۹۰	++	تحصیلات رئیس هیئت مدیره
-۰/۲۲۶	۰/۱۱۰	۱	۴/۲۱۲	++	سطح تحصیلات مدیر عامل
۰/۵۵۶	۰/۲۷۶	۱	۴/۰۵۲	++	مدت سکونت در محل فعلی
-۰/۲۴۶	۰/۱۹۲	۱	۱/۶۴۴		سن پاسخ‌گو
			۰/۶۵۰		R
			۰/۴۲۲		R ²
					ضرایب

منبع: یافته‌های تحقیق

نتیجه‌گیری و بحث

شیوه صید پره یکی از روش‌های مرسوم صید ماهی در دریای مازندران است که به دلیل نیاز به کار گروهی، تعداد زیادی از صیادان در قالب شرکت‌های تعاونی بدان اشتغال دارند. پژوهش حاضر با هدف شناسایی مهم‌ترین مشکلات صیادان تعاونی‌های صید پره انجام شده است. در مباحث نظری، مشکلات به‌مثابه مسائل اجتماعی تعریف و به لحاظ نظری، تحت تأثیر دو متغیر عدم ارضای نیازها و آگاهی نسبت به وسایل و امکانات موجود برای ارضای آنها در نظر گرفته شد. سپس، با استفاده از مفهوم اختلالات کارکردی در روابط متقابل عناصر اجتماعی (مانند سازمان‌ها)، زنجیره روابط نظری دنبال شد. از آنجا که وجود این‌گونه اختلالات موجب بروز فشارهای سیستمی و مشکل هماهنگی اجزا با یکدیگر می‌شود، استفاده از قدرت سیاسی ضرورت می‌یابد که در نهایت، منجر به فرسایش آن می‌شود. پس از پیدایش مسائل اجتماعی، گروه‌های اجتماعی با استفاده از وسایل پذیرفته‌شده در صدد حل آنها برمی‌آیند؛ اما در صورت موفقیت‌آمیز نبودن کاربرد آنها، توسل به شیوه‌ها و روش‌های دیگر قابل پیش‌بینی است. بدیهی است که استفاده از روش‌های جایگزین لزوماً به مفهوم مشروعیت آنها نیست.

با توجه به اهداف تحقیق و امکانات مالی، ۵۳ تعاونی انتخاب شدند و با ۱۰۶ صیاد نمونه مصاحبه به عمل آمد. بر اساس یافته‌ها، صیادان میان‌سال بوده، بیش از پانزده سال سابقه کار دارند؛ سابقه فعالیت تعاونی‌های منتخب بیش از ۲۵ سال است و به‌طور متوسط، ۶۹ عضو دارند که نسبت به هنگام آغاز فعالیت تعاونی‌ها، از تعداد اعضا کاسته شده است. همچنین، یافته‌ها نشان می‌دهد که بیمه مهم‌ترین مسئله صیادان پره است. محاسبه تأثیر هم‌زمان عوامل نشان داد که این مشکل از هفت متغیر نوع کار پاسخ‌گویان، کیفیت جاده، تعداد فرزندان، سطح تحصیلات رئیس هیئت مدیره و مدیر عامل، مدت‌زمان سکونت در محل فعلی، و سن پاسخ‌گویان تأثیر می‌پذیرد که بر اساس ضریب R^2 مدل پردازش شده ۴۲ درصد تغییرات متغیر وابسته را توضیح می‌دهد.

در پایان، یادآوری مجدد این نکته ضروری است که اختلال در کارکرد اجزای اجتماعی و از جمله سازمان‌ها معضلاتی را به وجود می‌آورد و برای رفع آنها، اعمال قدرت سیاسی ضرورت می‌یابد، ضرورتی که علاوه بر بعد عینی، به لحاظ ذهنی نیز از موارد درخواست کنشگران در سطوح خرد و میانی است که از یک سو، معرف تشدید اختلالات کارکردی و در نتیجه، افزایش سطوح نارضایتی و از سوی دیگر، نشان‌دهنده افزایش میزان انفعال کنشگران در مواجهه با مسائل و مشکلات است. از این رو، اگر یکی از اهداف توسعه را افزایش خودمختاری و تسلط افراد بر سرنوشت خود بدانیم (چلبی، ۱۳۷۵: ۲۸۳)، این وضعیت در نقطه مقابل آن قرار دارد. بررسی نظرات پاسخ‌گویان - اعم از مدیران و یا اعضای تعاونی‌ها - این جمع‌بندی را تأیید می‌کند؛ زیرا نقطه کانونی پیشنهادهای آنها برای حل مسئله بیمه دخالت دولت و حل مشکل از طریق بالاترین سطوح اجرایی و تصمیم‌گیری است (جدول ۵). بدیهی است هنگامی که دولت در همه امور مداخله داشته باشد، بیان چنین توقعاتی منطقی بوده و برعکس، انتظار فعالیت و تلاش کنشگران برای حل معضلات خود دور از واقعیت است.

جدول ۵- راه حل مشکل بیمه از نظر مدیران عامل و اعضای تعاونی‌های منتخب

درصد معتبر	فراوانی	راه حل‌های پیشنهادی برای رفع مشکل بیمه	
۱۸/۲	۸	بازگشت تعرفه بازنشستگی به مقدار قبلی	مدیران عامل
۴۰/۹	۱۸	حل مشکل توسط دولت (وزارت کار و شایلات)	(۴۴=۱)
۴۰/۹	۱۸	کاهش سن بازنشستگی و پرداخت درصدی از حق بیمه توسط دولت	
۲۴/۷	۲۲	کاهش سن بازنشستگی صیادان	صیادان (۸۹=۱)
۳۳/۷	۳۰	کاهش حق بیمه	
۱۳/۵	۱۲	پوشش کامل بیمه برای تمام سال	
۲۸/۱	۲۵	اصلاح قانون توسط دولت	

منبع: یافته‌های تحقیق

یادداشت‌ها

1. Horton and Leslie (1970)
2. Social Constructionist Perspective
3. Talcott Parsons
4. Peter Blau
5. Robert Chin and Hartmut Albrecht

منابع

- آتیزن، استانلی (۱۳۶۷)، «مسئله اجتماعی»، ترجمه بیوک محمدی. *کتاب فرهنگ*، مؤسسه مطالعات و تحقیقات فرهنگی، شماره ۲ و ۳، صص ۴۱۱-۴۲۵.
- اتکینسون، ریتا (۱۳۷۳)، *زمینه روان‌شناسی*. ترجمه محمدتقی براهنی و همکاران. تهران: رشد.
- اینگلهارت، رونالد (۱۳۷۳)، *تحول فرهنگی در جامعه پیشرفته صنعتی*. ترجمه مریم وتر. تهران: کویر.
- توسلی، غلام‌عباس (۱۳۶۹)، *نظریه‌های جامعه‌شناسی*. تهران: سمت.
- چلبی، مسعود (۱۳۷۵)، *جامعه‌شناسی نظم، تشریح و تحلیل نظری نظم اجتماعی*. تهران: نشر نی.
- چلبی، مسعود (۱۳۸۵)، *تحلیل اجتماعی در فضای کنش*. تهران: نشر نی.
- حیدرپور توتکله، زینب؛ شعبانعلی فمی، حسین؛ اسدی، علی؛ و ملک‌محمدی، ایرج (۱۳۸۷)، «عوامل مؤثر بر موفقیت تعاونی‌های جنگل‌نشینان غرب استان مازندران از دیدگاه اعضا». *فصلنامه روستا و توسعه*، سال ۱۱، شماره ۲، صص ۲۱-۳۸.
- دانشور کاخکی، محمود؛ عاقل، حسن؛ هاتف، حکیمه؛ و سروری، علی‌اکبر (۱۳۸۸)، «نقش مدیریت در عملکرد شرکت‌های تعاونی تولید روستایی استان خراسان رضوی». *فصلنامه روستا و توسعه*، سال ۱۲، شماره ۴، صص ۲۳-۳۷.
- رفیع‌پور، فرامرز (۱۳۶۴)، *جامعه روستایی و نیازهای آن، پژوهشی در ۳۲ روستای برگزیده استان یزد*. تهران: شرکت سهامی انتشار.
- رفیع‌پور، فرامرز (۱۳۷۲)، *سنجش گرایش روستاییان نسبت به جهاد سازندگی*. تهران: مرکز تحقیقات و بررسی مسائل روستایی.
- رفیع‌پور، فرامرز (۱۳۷۸)، *آناتومی جامعه، مقدمه‌ای بر جامعه‌شناسی کاربردی*. تهران: شرکت سهامی انتشار.
- ریتزر، جورج (۱۳۷۳)، *نظریه جامعه‌شناسی در دوران معاصر*. ترجمه محسن ثلاثی. تهران: اعلمی.
- سعدی، حشمت‌الله (۱۳۸۶)، «ارزیابی تعاونی‌های تولید کشاورزی در شهرستان کبودرآهنگ استان همدان». *فصلنامه روستا و توسعه*، سال ۱۰، شماره ۲، صص ۱۳۷-۱۶۳.

سیفی خداهشهری، حمدالله (۱۳۸۸)، «تأثیر مشارکت صیادان عضو تعاونی‌های پره استان گیلان در عملکرد اقتصادی این تعاونی‌ها». *فصلنامه تعاونی*، سال ۲۰، شماره ۲۰۴ و ۲۰۵ (تیر و مرداد ۱۳۸۸)، صص ۶۳-۸۷.

شرکت سهامی شیلات ایران (بی‌تا)، *نظام بهره‌برداری و جوامع صیادی*. تهران: شیلات ایران. صابونچی رضا؛ هادوی، فریده؛ و مظفری، سیدامیر احمد (۱۳۸۸)، «تبیین ساختار سازمانی سازمان تربیت بدنی کشور». *نشریه علوم حرکتی و ورزش*، سال ۷، جلد ۱، شماره ۱۳، صص ۱۳۷-۱۴۴.

طالب، مهدی (۱۳۷۰)، *بررسی اقتصادی - اجتماعی تعاونی‌های پره و دام‌گستر در استان - های گیلان و مازندران (جلد ۱، استان مازندران)*. تهران: شرکت سهامی شیلات ایران، معاونت صید و امور صیادی، دفتر برنامه‌ریزی و مطالعات.

طالب، مهدی (۱۳۷۲)، *بررسی اقتصادی - اجتماعی تعاونی‌های پره و دام‌گستر در استان - های گیلان و مازندران (جلد ۲، استان گیلان)*. تهران: شرکت سهامی شیلات ایران، معاونت صید و امور صیادی، دفتر برنامه‌ریزی و مطالعات.

عبداللهی، محمد (۱۳۷۷)، *نظام‌های بهره‌برداری: مطالعه تطبیقی نظام‌های بهره‌برداری کشاورزی و ارزشیابی عملکرد آنها به منظور شناخت انواع و ویژگی‌های نظام‌های بهره‌برداری بهینه و مناسب در ایران*. تهران: وزارت کشاورزی، معاونت امور نظام‌های بهره‌برداری، دفتر طراحی نظام بهره‌برداری.

لطیفیان، احمد (۱۳۸۵)، «بررسی عملکرد شرکت‌های تعاونی کشاورزی استان خراسان بزرگ». *دوماهنامه علمی - پژوهشی دانشگاه شاهد*، سال ۱۳ (دوره جدید)، شماره ۲۰، صص ۶۱-۸۴.

لوزیک، دانیلین (۱۳۸۳)، *نگرشی نو در تحلیل مسائل اجتماعی*. ترجمه سعید معیدفر. تهران: امیرکبیر.

ماسلو، ابراهام (۱۳۶۷)، *انگیزش و شخصیت*. ترجمه احمد رضوانی. شهید: آستان قدس رضوی.

مالینوفسکی، برونیسلاو (۱۳۷۹)، *نظریه‌ای علمی درباره فرهنگ*. ترجمه عبدالحمید زرین‌قلم. تهران: گام نو.

موسایی، میثم و احمدی، امیدعلی (۱۳۸۷)، «بررسی عوامل اجتماعی اثرگذار بر موفقیت تعاونی‌های مسکن در ایران». *نامه علوم اجتماعی*، دوره ۱۶، شماره ۳۴، صص ۹۹-۱۱۵.

مهاجرانی، مصطفی و عسگری، جعفر (۱۳۸۴)، *تحولات تعاون در ایران: گذشته، حال و آینده*. تهران: مرکز تحقیقات و بررسی مسائل روستایی.

میرزایی، محمد (۱۳۸۰)، «طرحی از مسائل اجتماعی با تأکید بر مسئله طلاق و روند تغییرات آن در ایران». *نامه انجمن جامعه‌شناسی ایران*، شماره ۴ (ویژه‌نامه دومین همایش مسائل اجتماعی ایران)، صص ۱۱-۲۴.

ناطق‌پور، محمدجواد (۱۳۸۰)، «اطلاع‌رسانی و مسائل اجتماعی». *نامه انجمن جامعه‌شناسی ایران*، شماره ۶ (ویژه‌نامه دومین همایش مسائل اجتماعی ایران)، صص ۶۷-۸۲.
 نکویی نائینی، علی؛ علی‌بیگی، امیرحسین؛ و زرافشانی، کیومرث (۱۳۸۸)، «واکاوی عوامل مؤثر بر موفقیت تعاونی‌های روستایی شهرستان کرمانشاه». *فصلنامه روستا و توسعه*، سال ۱۲، شماره ۴، صص ۱-۲۲.

Abercrombie, N. et al. (1984), *The Penguin Dictionary of Sociology*. London: Penguin Books.

Beeghley, I. (1993), "Social problems". In: W. Outhwait and T. Bottomor (eds) *The Blackwell Dictionary of Twentieth Century: Social Thought*, pp. 605-7. London: Blackwell.

Burger, R. et al. (1986), *Key Variables in Social Investigation*. London: Routledge & Kegan Paul.

Runciman, W. G. (1988), "Problems of research on relative deprivation". In: H. H. Hyman and E. Singer (eds) *Reading in Reference Group: Theory and Research*. New York: The Free Press.

Springborg, P. (1993), "Needs". In: W. Outhwait and T. Bottomor (eds) *The Blackwell Dictionary of Twentieth Century: Social Thought*, pp. 414-5. London: Blackwell.

Townsend, P. (1996), "Basic needs". In: A. Kuper and J. Kuper (eds) *The Social Science Encyclopedia*. London: Routledge.

Turner, J. H. (1998), *The Structure of Sociological Theory*. Belmont: Wadsworth Publishing Company.